

Науково-педагогічні працівники українських університетів у державно-політичному житті України (1917 – 1920 рр.)

Досліджується участь науково-педагогічних працівників українських університетів у державному будівництві і різних офіційних заходах, спрямованих на зміцнення української державності в революційні 1917–1920 рр.

Ключові слова: викладачі, університет, українська державність, національна революція 1917–1920 рр.

Українська інтелігенція доби національно-демократичної революції 1917–1920 рр., попри не чисельність і не згуртованість, була одним із найактивніших чинників національного відродження, борцем за утвердження та розвитку української освіти, науки і культури. Вона виступала рушієм національного державотворення. Активну роль у процесі відігравали, зокрема, професорсько-викладацькі корпорації столичного українського народного університету та двох державних українських університетів — Київського і Кам'янець-Подільського, що входили до мережі національної університетської системи освіти у 1917–1920 рр.

Дослідники проблеми становлення і функціонування національних університетів, за невеликим винятком, загалом обходили увагою питання участі науково-педагогічної інтелігенції у різних державно-політичних процесах. Певні, вузькі і дещо односторонні, напрацювання зроблено у працях І. І. Тюрменко¹, В. П. Ляхоцького², М. С. Тимошика³, А. О. Копилова, О. М. Завальнюка⁴ та інших. Утім вони не подали цілісного дослідження проблеми.

* Завальнюк О.М. — професор, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

¹ Тюрменко І. Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона). — К., 1999. — 282 с.

² Ляхоцький В. Просвітитель. Видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона). — К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2000. — 528 с.: іл.

³ Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотвірчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності. — К.: Заповіт, 1997. — 231 с.: іл.; Його ж. «Лишуть навіки з чужиною...». Митрополит Іларі-

Метою даного повідомлення є з'ясування різноманітних форм участі представників професорсько-викладацьких колективів молодих українських університетів у державному будівництві, заходах, спрямованих на підтримку і зміцнення української держави (Української Народної Республіки і Гетьманату П. Скоропадського) у 1917–1920 рр.

В добу Української Центральної Ради представники професорсько-викладацької корпорації Київського українського народного університету були запрошені на різні державні посади і виконували покладені на них функції державних службовців високого рангу, в міру своїх професійних знань і життєвого досвіду сприяли успішній роботі різних підрозділів державного управління. Так, професор І. М. Ганицький, не залишаючи посади ректора КУНУ, з листопада 1917 р. за сумісництвом працював товаришем Генерального секретаря торгу і промисловості (з січня 1918 р. — товаришем міністра торгу і промисловості), брав участь у засіданнях Генерального секретаріату 13 і 23 листопада, 23 і 26 грудня 1917 р., 2 і 8 січня 1918 р., а також Ради Народних Міністрів УНР — 14, 17 і 21 березня, 8 і 15 квітня 1918 р.⁵

І. М. Ганицький входив до складу української комісії для вироблення п'ятох торговельних договорів з Центральними державами, які були укладені в липні 1918 р.⁶ У згаданому Генераль-

он (Іван Огієнко) і українське відродження. – К.; Вінніпег: Укр. Правосл. Собор св. Покрови; наук.-вид. центр «Наша культура і наука», 2000. – 548 с.

⁴ *Копилов А.О.* Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї заснування до ліквідації (1918–1921 рр.) // Укр. іст. журн. – 1999. – № 4. – С. 41–50; № 5. – С. 26–36; *Завальнюк О.М.* Кам'янець-Подільський державний університет (1918–1921 рр.) / Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – С. 7–40, 347–355; *Його ж.* Кам'янець-Подільський державний український університет і УНР влітку–восени 1919 р. / Кам'янець-Подільський — остання столиця Української Народної Республіки: Матер. Всеукр. наук. конф. 6–7 жовтня 2009 р. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – С. 40–49 та ін.

⁵ Українська Центральна Рада: док. і матеріали. У двох томах / Упоряд.: В. Ф. Верстюк (кер.), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький та ін. – К.: Наукова думка, 1997. – Т. 1. – С. 434, 472; Т. 2. – С. 64, 68, 83, 97, 201, 210, 220, 256, 279.

⁶ *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. Т. II: Українська Гетьманська Держава 1918 року. – Ужгород, 1932; Нью-Йорк, 1954. – С. 292–293.

ному секретарстві в.о. директора департаменту також був призначений приват-доцент КУНУ П. К. Пилипчук⁷.

Професор М. І. Туган-Барановський з 8 вересня по 14 грудня 1917 р. очолював Генеральне секретарство фінансів, виконував обов'язки Генерального секретаря торгу і промисловості УНР⁸

У Генеральному секретарстві освітніх справ (Міністерстві народної освіти) приват-доцент українського університету Ф. П. Сушицький восени 1917 р. очолив департамент вищих і середніх шкіл⁹. Його колега, професор К. В. Широцький, у тому ж секретарстві завідував спочатку художньо-промисловим відділом, а згодом секцією охорони пам'яток старовини й мистецтва¹⁰. Приват-доцент О. С. Грушевський, який був членом Центральної Ради від Української трудової партії, очолював бібліотечно-архівний відділ департаменту мистецтв Генерального секретарства освітніх справ (Міністерства освіти УНР), входив до складу бібліотечної секції архівно-бібліотечного відділу Головного управління в справах мистецтва та національної культури, а також до Тимчасової комісії із заснування Національної бібліотеки України¹¹. Приват-доцент І. І. Огієнко з грудня 1917 р. став членом Шкільної ради, яка діяла при тому ж Генеральному секретарстві¹². У січні 1918 р. професор М. П. Василенко був обраний членом колегії Генерального суду УНР¹³.

За гетьманщини Міністерство культів очолив професор КУНУ і університету св. Володимира В. В. Зінківський, який був прихильником оновлення церковного життя на євангельських осно-

⁷ Дорошенко Д. Вказ. праця. – С. 394.

⁸ Горкіна Л. Академік Михайло Туган-Барановський // Київська старовина. – 1998. – № 6 (324). – С. 112.

⁹ Державний архів міста Києва, ф. Р.936, оп. 1, спр. 8, арк. 6.

¹⁰ Білокін С. Широцький (Шероцький) Костянтин Віталійович / Довідник з історії України. У трьох томах / За ред. І. З. Підкови, Р. М. Шуста. – К: Генеза, 1999. – С. 627

¹¹ Ляхоцький В. Вказ. праця. – С. 31.

¹² Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради: біобібліограф. довідник. – К., 1998. – С. 72.

¹³ Верстюк В. Ф. Громадсько-політична діяльність М. П. Василенка // Вісник Національної Академії наук України. – К., 2006. – № 6. – С. 47.

вах. До створеного міністром Вченого комітету, завданням якого було давати роз'яснення з різних аспектів культурно-просвітницьких питань церковного життя, увійшли колеги В. В. Зіньківського по КУНУ (згодом — Київського державного українського університету) — професори Ф. І. Міщенко і А. М. Лук'яненко¹⁴. Міністром освіти й мистецтва Української держави гетьман призначив професора М. П. Василенка (паралельно він був ще й членом Генерального суду; у липні 1918 р., коли було ліквідовано Генеральний суд, за наказом П. Скоропадського увійшов до складу Державного сенату, став його президентом)¹⁵. У тому ж міністерстві Ф. П. Сушицький, до виборів на посаду ректора Київського державного українського університету 24 вересня 1918 р., очолив департамент вищих шкіл. Обов'язки віце-директора зазначеної структури (з 1 червня по 18 жовтня 1918 р.) виконував професор В. В. Дуб'янський.

У структурі Головного управління мистецтв і національної культури Міністерства освіти і мистецтва одним із шести відділів — пластичних мистецтв — керував професор Г. Г. Павлуцький¹⁶. Він брав безпосередню участь у роботі комісії з повернення українських культурних цінностей з Росії¹⁷. У червні 1918 р. при Міністерстві освіти розпочала діяльність тимчасова комісія з вищих шкіл і наукових інституцій, членами якої були, зокрема, професори КУНУ І. М. Ганицький, А. М. Лобода, В. М. Константинович, В. І. Лучицький, М. П. Василенко, Г. Г. Павлуцький, приват-доцент

¹⁴ *Панькова С.* Грушевський Олександр Сергійович / Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України: біограф. довід. — К., 2005. — Ч. 2. — С. 163.

¹⁵ *Дорошенко Д.* Вказ. праця. — С. 60, 322, 332.

¹⁶ *Сорочан Н.А.* Міністерство народної освіти і мистецтв в Українській державі гетьмана П. Скоропадського / Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. Присвячується 130-річчю від дня народження гетьмана України Павла Скоропадського і 85-річчю проголошення Української держави // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: історія, економіка, філософія. Вип. 7-8 / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. — К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. — С. 105.

¹⁷ *Денисенко О.* Павлуцький Григорій Григорович / Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України: біограф. довідник. — Ч. 2. — С. 127.

того ж університету Ф. П. Сушицький, а також в.о. ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету І. І. Огієнко¹⁸. Професор Б. І. Кістяківський увійшов до складу призначеної гетьманом комісії, мета якої полягала у виробленні закону про громадянство Української держави (підготовлений за УЦР «Закон про громадянство Української Народної Республіки», який так і не був введений в дію)¹⁹, став сенатором Адміністративного державного суду Державного сенату²⁰. Його колега, приват-доцент О. В. Корчак-Чепурківський, очолив Санітарний департамент Міністерства народного здоров'я і опікунства²¹.

Вчені Куну (КДУУ) розробляли законопроект про заснування Української Академії наук — це професори М. П. Василенко, Б. І. Кістяківський, Й. Й. Косоногов, А. Ю. Кримський, Г. Г. Павлуцький, Є. К. Тимченко, М. І. Туган-Барановський²². Професор А. М. Лобода працював у складі Тимчасової міністерської комісії, яка розглядала питання, визначені до компетенції Ради міністра народної освіти. Приват-доцент КПДУУ Л. Т. Білецький певний час був членом Комісії із вироблення Статуту Ради міністра освіти й мистецтва²³.

Інтелектуальний потенціал і досвід діяльності ряду представників українських університетів на ниві національного відродження добре прислужилися справам державного будівництва з кінця 1918 до кінця 1920 рр. Зокрема, проректор КДУУ Ф. П. Швець у листопаді 1918 р. увійшов від Селянської спілки до складу Директорії, брав участь в роботі Паризької мирної конференції²⁴. Міністром народної освіти (з 5 січня по 25 квітня 1919 р.), міністром ісповідань (з 15 вересня і до кінця революції), а також

¹⁸ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2201, оп. 1, спр. 329, арк. 3.

¹⁹ *Дорошенко Д.* Вказ. праця. – С. 157, 361, 375.

²⁰ Там само. – С. 314.

²¹ Там само. – С. 361.

²² *Кульчицький С.* Історія Національної Академії наук України в суспільно-політичному контексті. 1918–1998 / С. Кульчицький, Ю. Павленко, С. Руда, Ю. Храмов. – К.: Фенікс, 2000. – С. 75–76.

²³ *Сорочан Н.А.* Вказ. праця. – С. 105, 106.

²⁴ *Верстюк В.* Вказ. праця. – С.191.

Головноуповноваженим міністром уряду УНР (з 15 листопада 1919 р. по 31 жовтня 1920 р.) за сумісництвом працював ректор КПДУУ І. І. Огієнко. У серпні–вересні 1920 р. він також виконував обов'язки Голови Ради Народних Міністрів, провів кілька засідань уряду²⁵. До створеної Огієнком Ради міністра освіти увійшли, зокрема, професори КДУУ — А. Ю. Кримський, Є. К. Тимченко, Ф. П. Сушицький, Г. Г. Павлуцький і А. М. Лобода²⁶.

На початку 1919 р. Директорія призначила професора КДУУ М. І. Туган-Барановського на посаду радника з економічних питань делегації УНР на Паризькій мирній конференції²⁷. У лютому–березні того ж року приват-доцент КПДУУ Д. І. Дорошенко, виконуючи доручення уряду В. М. Чехівського, очолив комісію із врегулювання прикордонного конфлікту у Придністров'ї між українською і румунською сторонами через наслідки Хотинського повстання, провів кілька зустрічей із військовим командуванням Румунії, в ході яких відстоював інтереси буковинських українців і України загалом²⁸.

У листопаді–грудні 1919 р. Д. І. Дорошенко, якого Рада професорів відрядила за кордон з метою придбати обладнання для університетської друкарні, за розпорядженням Директорії УНР, виконував обов'язки уповноваженого Української місії Червоного Хреста на Балканах²⁹.

Коли на початку червня 1919 р. йшли бої за Кам'янець-Подільський і очікувалася перемога українського війська, Рада професорів КПДУУ, в унісон із «Законом про утворення Особливої Слідчої

²⁵ *Тюрменко І.І.* Огієнко Іван Іванович (Митрополит Іларіон). Державний та релігійний діяч / Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності / За заг. ред. А. П. Коцура, Н. В. Терес. – К.: Книга-XXI, 2007. – С.302–304.

²⁶ *Огієнко І.* Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва // Наша культура. – Варшава, 1936. – Кн. 1 (10). – С. 65.

²⁷ *Бондарев Є.О.* Туган-Барановський Михайло Іванович (20.01.1865 р. – 29.01.1919 р.) / Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети. Кн. 1 / За заг. ред. акад. АПрН України М. І. Панова. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2002. – С.281.

²⁸ *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле. Вид. 2-е. – Мюнхен: Укр. вид-во, 1968. – С. 424–428.

²⁹ *Табачник Д.* Історія української дипломатії в особах / Дмитро Табачник. – К.: Либідь, 2004. – С. 169.

Комісії для розслідування протиеврейських погромних дій», затвердженим Головою Директорії С. В. Петлюрою і членами Директорії А. Макаренком і Ф. П. Швецем 27 травня 1919 р.³⁰, ухвалила і опублікувала у місцевій пресі звернення до козаків-українців, у якому закликала не чинити насилля над єврейським населенням, а обороняти усіх мирних мешканців міста різних національностей³¹. Представницький орган українського університету задекларував відданість державній політиці, спрямованій на забезпечення рівноправності усіх громадян УНР, а також міжнаціональної злагоди.

На виконання рішення уряду про відзначення другої річниці з часу прийняття I Універсалу Української Центральної Ради 29 червня 1919 р. у Кам'янець-Подільському державному українському університеті було проведено урочисте відкрите засідання Ради професорів. Викладачі і гості заслухали ряд спеціальних наукових доповідей: «Історія українських універсалів» (професор П. В. Клименко), «Перший Універсал Української Центральної Ради» (професор В. О. Біднов), «Культурно-просвітне життя України за два останні роки» (І. І. Огієнко)³². Представники професорсько-викладацької корпорації того ж закладу взяли участь у виробленні пропозицій до законопроекту про збільшення норм оплати праці педагогам професійних шкіл відповідно до індексу інфляції³³, увійшли до складу міжвідомчої комісії, яка працювала при Міністерстві внутрішніх справ і мала на меті розробити законопроект про ліквідацію успадкованих від старого режиму соціальних станів³⁴. До комісії із вироблення проекту Конституції УНР, яка запрацювала на початку липня 1919 р., Рада професорів КПДУУ делегувала професора П. В. Клименка і приват-доцента

³⁰ Див.: *Симон Петлюра*. Статті, листи, документи. – Т. II / Упоряд. В. Сергійчук. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1999. – С. 97–99.

³¹ До козаків Українського війська від Українського Кам'янецького Університету // Громада. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 8 червня. – № 2. – С. 1.

³² З університетського життя // Трудовий шлях. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 29 червня. – Ч. 3. – С. 4.

³³ Хроніка // Трудова громада. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 10 липня. – № 14. – С. 6.

³⁴ З життя міністерств // Трудова громада. – 1919. – 25 червня. – № 6. – С. 3.

Є. А. Завадського³⁵. 17 жовтня 1919 р. ректор українського університету в Кам'янці-Подільському, за рішенням Ради професорів, в урочистій обстановці прийняв від трудового колективу закладу обітницю на вірність республіці³⁶.

Коли Міністерство культів (ісповідань) очолив І. І. Огієнко, Директорія затвердила склад Ради міністра цієї структури. Її членами стали, зокрема, два представники Кам'янець-Подільського університету — професор В. О. Біднов і приват-доцент Ю. Й. Сіцинський, які брали участь у всіх засіданнях Ради, рішуче обстоювали державний курс на українізацію православної церкви, проти стояли підступам проросійських церковних кіл тощо³⁷.

У серпні 1919 р. професор П. В. Клименко очолив відділ охорони пам'яток старовини і мистецтва (з книжковою і архівною секціями) Головного управління у справах мистецтв і національної культури, що діяло при Міністерстві освіти УНР³⁸. Тоді ж у структурі зазначеного Головного управління розпочала роботу архівна комісія (голова — П. В. Клименко, члени — приват-доценти Ю. Й. Сіцинський, Л. Б. Б'ялковський (усі троє від КПДУУ) і Й. Л. Пеленський (КДУУ)). Всі вони також увійшли до складу комісії із підготовки проекту Статуту національного архіву в Києві. Головувати у ній доручили П. В. Клименку³⁹.

Влітку 1919 р. у Кам'янці-Подільському розпочався завершальний етап роботи над «Проектом єдиної школи на Україні». Її виконувала створена наказом міністра освіти спеціальна комісія (29 осіб), у складі якої був і приват-доцент КПДУУ А. С. Синявський (за сумісництвом він працював у департаменті середньої школи Міносвіти). Значну допомогу комісії надавали науковці універси-

³⁵ Державний архів Хмельницької обл., ф. Р.582, оп. 1, спр. 146, арк. 67–67зв.

³⁶ Там само, спр. 95, арк. 14.

³⁷ ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 1, спр.27, арк. 1–3; Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Док. і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т. 2 / Упоряд.: В. Верстюк (кер.) та ін. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. – С. 100.

³⁸ Нариси з історії архівної справи в Україні / За заг. ред. І. Матяш, К. Климової. – К.: КМ Академія, 2002. – С. 350.

³⁹ Пам'ятки. Monuments. Т.1 / Упоряд.: К. І. Климова, В. П. Ляхоцький, І. Б. Матяш та і н. – К., 1998. – С. 132.

тету І. І. Огієнко, Л. Т. Білецький, В. О. Геринович, М. О. Драй-Хмара, І. А. Любарський і С. С. Остапенко. За їх активної підтримки вдалося узгодити концептуальні питання, які раніше викликали різне бачення і суперечності, зокрема, щодо структури і змісту освіти. Як результат, у вересні того ж року текст «Проекту» був надрукований і став основою реформування національної школи⁴⁰.

До професорсько-викладацької корпорації КПДУУ з 1 липня 1919 р. на посаду приват-доцента по кафедрі сільськогосподарської механіки було призначено С. В. Бачинського, члена Трудового конгресу України, голову Комісії закордонних справ Трудового Конгресу. Вже 6–11 липня 1919 р. він брав участь у нараді групи членів конгресу у м. Кам'янці-Подільському — новій резиденції Директорії і уряду УНР, доповідав про міжнародне становище республіки і стан постачання української армії⁴¹.

На Державній нараді 25 жовтня 1919 р. у Кам'янці-Подільському під головуванням С. В. Петлюри за участю представників вищої влади УНР, політичних і громадських структур, брали участь делегати КПДУУ, які поєднували викладання із роботою у владі, політичних партіях і організаціях. Йдеться про ректора І. І. Огієнка, приват-доцента Є. П. Архипенка, декана сільськогосподарського факультету і члена УПСС С. В. Бачинського, приват-доцента, голову Українського товариства економістів С. С. Остапенка, декана історико-філологічного факультету і члена УПСФ Л. Т. Білецького, а також приват-доцента і члена УПСФ С. Ю. Гаєвського⁴².

Професура українських університетів по-різному оцінювала тодішнє політичне становище і перспективи розвитку країни. Наприклад, 11 червня 1919 р. на обіді, влаштованому на честь приїзду до Кам'янця-Подільського С. В. Петлюри, І. І. Огієнко у вітальному слові від імені університету наголосив, що очільникам країни слід прислухатися до голосу діячів, які трудяться на ниві

⁴⁰ Проект єдиної школи на Україні: основна школа. – Кам'янець-Подільський, 1919. – Кн. 1. – С. 5.

⁴¹ Нарада членів Трудового конгресу в Кам'янці-Подільському 6–11 липня // Трудовий шлях. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 19 липня. – Ч. 14. – С. 2; Нарада членів Трудового конгресу // Там само. – 20 липня. – Ч. 15. – С. 4.

⁴² Перша Державна нарада // Україна. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 28 (15) жовтня. – Ч. 63. – С. 1.

національно-культурного відродження України⁴³. Це була свого роду увертюра, яка проклала шлях до наступної заяви громадських діячів краю, що була надрукована на сторінках місцевої преси наприкінці червня під гучною назвою «Меморандум до Високої Директорії Української Народної Республіки». Його підписали 20 осіб, у т.ч. й два представники КПДУУ — І. І. Огієнко і В. О. Біднов. Підписанти пропонували керівництву країни провести ряд політичних і соціальних реформ, «позаяк дотеперішня політика Українського Уряду не може дати країні ні ладу, ні спокою, ні [нормального] державного існування»⁴⁴. Складалося враження, що представники кам'янецької професури стали на шлях опозиційної боротьби з урядом (на думку, наприклад, В. С. Лозового, який солідаризувався з мемуаристом І. П. Мазепою, «Меморандум» свідчив про наявність в країні правої опозиції⁴⁵). Утім, як свідчив той же І. П. Мазепа під час колективного обіду, на якому були представники влади і «групи 20», останні заявили, що не «думають боротися з правительством»⁴⁶. Підпис екс-міністра освіти І. І. Огієнка під меморандумом був продиктований, на наш погляд, не лише співпаданням поглядів з «правою» опозицією у питанні реформування влади, а й його реакцією беззаконня українських військовиків, які провели обшук в університеті «без пред'явлення письмового на те уповноваження від належних органів» (йшлося про виконання усного наказу С. В. Петлюри військовому міністру Г. Сиротенку про арешт члена Директорії П. Андрієвського і соціалістів-самостійників Маєвського і Симонова, що зустрічалися в будинку КПДУУ і обмірковували дії, спрямовані проти керівників держа-

⁴³ Обід в честь Головного Отамана військ У.Н.Р., Голови Директорії С. Петлюри // Новий шлях. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 14 червня. – Ч. 4. – С. 4.

⁴⁴ Меморандум гром[адських] діячів Поділля // Трудовий шлях. – 1919. – 29 червня. – Ч. 3. – С. 2.

⁴⁵ *Лозовий В.С.* Політична боротьба в кам'янецьку добу Директорії УНР. «Права» опозиція проти соціалістичного уряду (червень–листопад 1920 р.) / Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1998. – Т. 2 (4). – С. 238.

⁴⁶ *Мазепа І.П.* Україна в огні й бурі революції. – Дніпропетровськ: Січ, 2001. – Т. II. – С. 267.

ви)⁴⁷. І. І. Огієнко, який прагнув до утвердження реальної університетської автономії на зразок європейської, вважав, що подібний факт «залишиться найтемнішою стороною в діяльності уряду»⁴⁸.

Утім, на цьому непорозуміння між владою і університетом не закінчилися. У серпні 1919 р., як подає І. І. Огієнко, міністр внутрішніх справ І. П. Мазепа розпорядився зробити в приміщеннях КПДУУ обшук та знайти опозиціонерів І. Липу, М. Білинського, І. Кобзу та інших. Вночі поліція навіть постукалася до квартири ректора, сподіваючись виявити там осіб, оголошених у політичний розшук. Та замість прикрих опозиціонерів вони зустрілися із Ф. П. Швецем, членом Директорії УНР, який наказав припинити беззаконня. Наступного дня Рада професорів університету висловила протест проти безцеремонного втручання в університетське життя, текст якого було вручено представникам влади. За дії і моральну шкоду, завдану університету, І. П. Мазепа вибачився перед професорською корпорацією⁴⁹.

В подальшому І. І. Огієнко більше не виступав проти влади і намагався заручитися її підтримкою. У вересні І. І. Огієнко заявив С. В. Петлюрі, що його (Петлюри) моральна підтримка «дає університетові сили, не покладаючи рук і з вірою в кращу будучину нашого народу, працювати на користь рідного краю»⁵⁰. 24 вересня 1919 р. він разом з іншими міністрами підписав звернення до українського народу із закликом підніматися на бій з денікінською загрозою⁵¹. 15 жовтня того ж року Рада професорів КПДУУ прийняла «Звернення до світових держав з протестом проти нищення генералом Денікіним української культури». Керівний орган університету з боєм сприйняв повідомлення про закриття денікінцями навчальних закладів, відмову визнавати державні права столичного українського університету⁵².

Важливою проблемою, пов'язаною із самим фактом існування УНР, стало формування міждержавного польсько-українського

⁴⁷ Мазепа І.П. Україна в огні й бурі революції. – С. 266.

⁴⁸ Цит. за: Там само. – С. 267.

⁴⁹ Огієнко І. Вказ. праця. – С. 71.

⁵⁰ До смерті проф. Широцького // Україна. – 1919. – 26 (13) вересня. – Ч. 38. – С. 4.

⁵¹ Від Правительства Соборної України // Село. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 20 жовтня. – № 20. – С. 2–3.

⁵² ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 187, арк. 69.

політичного і військового союзу. Ставлення до нього у різних українських колах було далеко неоднозначним. Це стосувалося і університетської професури. Щоб завоювати більше прихильників такого союзу, з Варшави до Кам'янця-Подільського прибув 13 квітня 1920 р. Голова Української дипломатичної місії А. М. Ливицький. Він зустрівся, зокрема, з членами опозиційної Української Національної Ради і переконав їх, як згадує І. І. Огієнко, у необхідності схвалення змісту конвенції⁵³. У тому ж джерелі не висловлено особистого ставлення автора до Варшавського договору, укладеного 21 квітня 1920 р. Утім, у доповненій книзі спогадів, яка була видана понад 30 років у Канаді, І. І. Огієнко оприлюднив ситуацію напередодні укладання конвенції. Зокрема, він свідчив, що голова дипмісії зустрічався, перш за все, із міністрами, які тоді перебували у Кам'янці-Подільському, і намагався переконати їх дати письмову згоду на вироблені умови українсько-польського союзу. Врахувавши настрої канадських українців, у спогадах зазначалося, що «Огієнко угоди не підписав і закликав до того всіх міністрів...». Його не влаштовували поступки української сторони щодо державних кордонів УНР⁵⁴.

Коли 1 травня 1920 р. до Кам'янця-Подільського прибув найбільший прихильник українсько-польського зближення С. В. Петлюра, то І. І. Огієнко як Головноуповноважений міністр влаштував йому пишний прийом і на вокзалі, і в університеті. У актовому залі, де зібралися професура, студентство, державні та політичні діячі, громадськість, керівник держави обґрунтував необхідність укладеного з поляками союзу, закликав усіх будувати «власну хату» (українську державу). Вийшовши на майдан перед університетом, він виголосив коротку промову перед кількатисячним зібранням кам'янчан. Після промови відбулася велелюдна демонстрація за участю шкільних колективів, державних службовців і представників національних громад на підтримку української держави і особисто С. В. Петлюри. Під час обіду у квартирі ректора, на який прибули 25 державних, військових, політичних і громадських діячів, лунали різні промови на честь високого гостя. Не обійшлося і без опозиційної репліки голови Української Націо-

⁵³ *Огієнко І.* Вказ. праця // Наша культура. – 1936. – Кн. 7(16). – С. 635.

⁵⁴ *Огієнко І.* Рятування України. На тяжкій службі своєму народові. Вид 2-е, доп. – Вінніпег: Вид. т-во «Волинь», 1968. – С. 69.

нальної Ради М. А. Корчинського. Наступного дня, під час зустрічі тет-а-тет, С. В. Петлюра з гіркотою сказав І. І. Огієнку: «Конечну потребу такого союзу (України і Польщі. — Авт.) Ви віддавна визнаєте. Розходимось тільки в методах досягнення мети»⁵⁵. Головний Отаман не прийняв відставки І. І. Огієнка, націлив його на подальшу державну працю, яка в Україні вимушено припинилася у середині листопада 1920 р. через поразку революції.

Таким чином, десятки представників професорсько-викладацьких корпорацій українських університетів у 1917–1920 рр. брали посилену участь у державно-політичних процесах, поєднуючи науково-викладацьку діяльність з роботою в органах державної влади і управління, різних допоміжних урядових і міністерських структурах. Вони сприяли якісному кадровому забезпеченню молодої української держави і виробленню та реалізації національної політики у різних галузях життя. Схвальної оцінки заслуговує діяльність українських науковців в Генеральному Секретаріаті і кількох генеральних секретарствах, Ради перших міністрів, міністерствах та інших вищих органах Української держави і обох УНР, Директорії і одній із комісій Трудового конгресу України, а також створених чисельних комісіях і радах. Важливе значення для підтримки різних державних заходів країни мали патріотичні колегіальні кроки Ради професорів КПДУУ на чолі з ректором І. І. Огієнком.

Исследуется участие научно-педагогических работников украинских университетов в государственном строительстве и разных официальных мероприятиях направленных на укрепления украинской государственности в революционные 1917–1920 гг.

Ключевые слова: преподаватели, университет, украинская государственность, национальная революция 1917–1920 гг.

The participation of scientific pedagogical staff of young Ukrainian universities in state building and various official measures, aimed at Ukrainian state system strengthening in revolutionary period of 1917–1919 is being investigated.

Key word teacher, university, Ukraine state, national revolution 1917–1920.

⁵⁵ Огієнко І. Урочистий в'їзд С. Петлюри до Кам'янця-Подільського 1-го травня 1920 р. // Наша культура. – 1936. – Кн. 5 (14). – С. 30.